

Iz vremena, kada je na hrvatskom teritoriju u javnom životu gospodovao gotovo isključivo latinski jezik, sačuvao nam se, koliko se čini, do sada nepoznat, vrlo zanimljiv hrvatski govor, što ga je izrekao u županijskoj skupštini (kongregaciji) zagrebačkoj godine 1785. grof Petar Nepomuk Sermage protiv reformatorskih osnova i odredaba cara Josipa II.

Grof Petar Nep. Sermage rodio se 1746. u Poznanovcu u Hrvatskom Zagorju kao stariji sin grofa Petra Trojila Sermage-a i prve njegove supruge Marije Maksimilijane Prašinski, kćeri posljednjeg odvjetka nekada u Hrvatskoj vrlo ugledne porodice, pukovnika u varaždinskoj regimenti. Grof Petar Nepomuk bio je isprva uzgojen u bečkom Terezijanumu, ali ga otac, nezadovoljan jezuitskim odgojem u Beču,¹ kasnije povjerio na daljnju izobrazbu čuvenom i uplivnom zagrebačkom kanoniku Baltazaru Adamu Krčeliću, istaknutom protivniku Jezuita, političaru i povjesniku, koji ga je dalje poučavao humanističkim, antiskolastičkim smjerom u pravu i filosofiji. Krčelić je svršio preuzetu zadaću uz živahnu reakciju sa strane Isusovaca i Pavlina godine 1761. priredivši veoma uspješnu dvodnevnu javnu disputaciju svoga pitomca u »zemaljskoj kući« (»Domus Regnicolaris«) u Zagrebu. Jedan od oponenta bio je mladiću najumniji i najuvazjeniji u banskoj Hrvatskoj tada muž, protonotar Nikola Škrlec. Grof Petar Nepomuk Sermage bio je kasnije neko vrijeme prvi prišjednik banskoga stola, a onda (1788.—1794.) vrhovni školski ravnatelj zagrebačkog »literarnog okružja«, u kojemu je svojstvu djelovao vrlo uspješno. Bio je poznat kao čovjek velike naobrazbe klasičnog smjera i duboke opće kulture, govorio je više jezika, a na glasu je bio kao dobar stilista i odličan govornik. U kasnijim godinama svoga života preselio se zbog obiteljskih obzira u Štajersku. Umro je 1804.²

Dobro su poznata filantropska nastojanja Josipa II., za neku ljudsku ravnopravnost i vjersku snošljivost. Isto se tako zna, kako je on zbog nepoznavanja pravih osjećaja raznolikih svojih naroda, prenašao i zlo sretnim odredbama i zakonima političkim, germanizatornim duhom prožetima, izazivao dalekosežno nezadovoljstvo širom svoje monarhije, među ostalim i zasnovanim, od česti i provedenim naseljavanjem (u prvom redu Nijemaca) u slavenskim i magjarskim dijelovima svoje carevine.

¹ »implacabili Jesuitarum odio«. Kerche-lich, Annuae., st. 411.

² Isp. Matasović dr. Jos., Die Briefe des Grafen Sermage. Zagreb, 1923., str. 39. i 246.—248.

Zamašnije njegove odredbe na polju socijalne politike i narodnog gospodarstva, njegovo nastojanje oko postepenog dokinuća kmetstva, kao i drugi njegovi, naprednim duhom diktirani pokušaji u oblastima unutarnje uprave i sveopće popisivanje cjelokupnog stanovništva u vidu pravednijeg poreznog sistema, a i mnogošta drugo prouzročile najveću zabrinutost kod povlaštenog plemstva. U potpunom neshvaćanju zahtjeva novih vremena, ugroženo u svom sebičnom, vijekovima provadanom podjarmljivanju i iskorišćivanju bespravnog seljačkog puka, ono je s pravom naslutilo u omraženim novotarijama krunjenog reformatora začetak sumračja svoje premoći.

U spomenutom svom govoru, koji se odlikuje neobičnom živošću jezika i izražaja, dao je grof Petar Nepomuk Sermage vijernu sliku svoje i svojih staleških drugova velike zabrinutosti. Priopćujem ga ovdje doslovno, bez ikojih izmjena u jeziku i pravopisu, u točnoj transkripciji:³

Plemenita Varmedyia Viszoko Postuvana
Gpoda!

Draga Brattia Plemenita!

Valujem, da vszagdasnya pripechenya ovoga Vremena, Miszlam mojim veliku teskochu zavdavayu, y dugo szam z-szobum borilsze jezsem nachina ischuch, po kojem iz Jezerischa da tak rechem ovega izgaziti bi mogli prez toga, da niti kincha nassega tojezt pravicze y Sloboschine nasse oszkvrnili nebi; nitibi pak Kralyu nassem pravichen zrok Szerde, y nemilozti zverhu nasz po chinu nassem zavdali.

Vuchiniliszmo vsze, kaj lyubav Domovine, kaj pamet nassa, kaj dobri Domorodczci szvetuvali jeszu, Zroke, navade y Kotrige, od tulikeh Ztotin Leth zpoznane, y potverdye-ne Szvetlomu Kralyu napervo poztavili molbe, y szuze nasse pred Ztoliczu Nyegovu iztochili jezsmo, ali, Draga Brattja! z-kakovim izhodom? zaludo! do szercza Nyegovoga niti (: kak miszlim :) do oka doshle niszu, ter na tuliko odversene bileszu, da rajshi, nego od nakanyenya preztalbi, Voi-zku iz Krain nasseh izpelyati, y onako nasz prisziliti odluchil je.

Tusno zaizto je miszliti, da proti onem, koji vszu Jakozt, y Obrambu vu neoblada-neh Zrokeh, vu neodvezaneh praviczah, y vu Rechih Kralyevzkih poztavljaju, takove ruke oborusiusze, koje za Korizt Domovine

³ Po starom, čini se savremenom primjerku, što se nalazi u mojoj zbirci domaćih autografa i rukopisa. Iz posjeda Josipa Antolkovića (nekada ravnatelja pomoćnih ureda kr. hrv. slav. dalm. zem. vlade), gorljivog sabirača književno-kulturnih starina.

za Obrambu Szloboschine, y Imetka nassega vojувати, y nasz proti vszakomu Nepriatelу z-vszum Mochjum braniti bi morale — tusno je mislziti, da Kraly nash, vu kojega Obrambu, y Ladanye izruchilisze jeszmo, koj rech szvoju, da pravice nasse nepoptane puztiti hoche, Rech, velim, Szvoju Kralyevszku dal je, proti vernem Szlugom, proti molechem podlosnikom szvojem nepriatelnem baratche nachinom, y nye vu Szusanztvo baratche odperto nakanil je. Ja stimam, Draga Bratja! da, akoprem pri vszakom Domorodczu vu takoveh miszlah szerdze jakshe kuchi, vender nit jednomu zmed nasz na pamet doslo nije Zzilu Szili napervo poztaviti, ali drugeh falinge z-szvojem falingami potverditi. Naj dojdu Domorodczev Sheregi, ako nyim je odicheno izte Domovine Szine z-Szilnum Rukum raztusiti, ako Nyimsze Szramotno nevidi, Zemlyu, za koju Predyi nyihovi kerv szvoju preleali jeszu, napriatelnem nachinom teptati; mi niszmo nakanili Ruke nasse, koje do szad vszigdar neszkvrynenu Vernozt izkazale jeszu, z-kervum Naroda nassega oduriti, ali pak takajshe nakanili niszmo (:ako pravo Stimanya Vassa zgadyam :) k-popiszku, kojega praviczam nassem tak protivnoga nashliszmo zdobre volye priztiti, ter tak Szami Szeli nosa (noza) vu szerdze zatirati. Tak Draga Bratja! ako Vojnichkum Rukum primorani popissemosze (popisemo se), niti oztali Europe Orszagi niti dojduchi nass narod rechí nebude mogel, da z-nassem Skodlivem privolyenyem Szami Szebe nezodvanem Nachinom zgubili jeszmo.

Mogu Jezi, y Szepi potoke za koj chasz taviti, y Ognya veliki kup pepela zakriti, tak more takajshe Moch veksa pravice nasse potemniti, ali nikaj nego nasse privolenye chizto nye zagubiti more.

Po G. Petru Sermage vu Varmedyie Zagrebchke Zpravishu 3 Januar 1785.

(Na hrptu: Sermo Croaticus per Comitem Petrum Sermage sub Josephino Systemate in Congregatione Cottus., Zagrab: 3° Januar 785. pronunciatu.)

Ove misli hrvatskog aristokrata iz doba josefinizma, izrečene su u simpatičnom domaćem ruhu. U njima se ogledaju u pravoj slici staleške predrasude njegove i njegovih srodnika, ali i patriotska bojazan u pogledu naumljenih vojničkih dislokacija, protivnih ustanovama i privilegijama zemaljskim. Grof je toplo i gotovo uvjerljivo dizao svoj glas protiv zazornih mu novotarija i bio je bez sumnje duboko uvjeren o njihovoj štetnosti. Nije se mogao oteti teškoj brizi, što je sama kruna naumila kršiti svečano potvrđena prastara prava staleža i redova kraljevine Hrvatske, koja je i on, — kao i čitava plemićka hierarhija — dašto smatrao svetim i neoborivim temeljima božje i ljudske pravde i državnog poretka. Nije konačno bez interesa, kako je umni i uglađeni aristokrata znao dovesti u sklad svoj oporbeni govor sa jasno izraženom nakanom pitomijeg pristajanja uz gotove činjenice.

Lako sebi možemo predočiti, kojim je osjećajima grof Petar Nepomuk Sermage* pratio razvitak događaja u daljnjem tečaju svoga života. Koliko su strašno morali u njegovoj duši ozvanjati naročito kobni glasovi iz francuske njegove djedovine, u danima velikoga prevrata i praskozorja ideja socijalne pravde i ljudske uzajamnosti.

Mirko Breyer.

* Isp. faksimile njegove slike u 2. knjizi Cuvajeve »Grade za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas«, Zagreb, 1910. str. 10.

STARI DOM U GORNJOJ VAROŠI ZAGREBAČKOJ

Ima gradova u svim krajevima Evrope, koji u svom razvoju mijenjaju veoma brzo svoj spoljašnji izgled, a ima ih posvuda i takovih, koji zadržavaju velike dijelove grada kroz stoljeća gotovo nepromijenjeno, a opet se ne može kazati, da su ma i u čemu zaostali, pa stali oni kroz stoljeća na putovima najvećega prometa. Kao primjer takovoga grada može da posluži Nürnberg, koji se u nutrinji gotovo sav sačuvao, a nedaleki Rothenburg još se više konservirao, nu taj leži odavna podalje od prometnih žila. Nego nema takovih odličnih primjera samo u Njemačkoj, gdje ih imade bezbroj. Još, možda, više zapanjuju francuski Carcassone ili talijanski San Gimignano i bezbroj drugih njima sličnih gradova po

ovim latinskim zemljama. To sve imade dakako i svoju tamnu stranu. Od vremena do vremena treba, naime, gradove obnavljati, a teško se pomišlja na obnovu kad je sve to građeno za vijekove, kad su čak i obične kuće prave tvrđavske građevine, u kojima moraju nakon stoljeća stanovati sasvim druge generacije s drugim potrebama, s drugim pogledima na život i svijet.

Razmjerno se brže obnavlja obnova ljudskih naseobina, što se više primičemo Balkanu. Taj od iskona vremena nemirni, uzburkani svijet ne voli dugovjekih naselja. Tu su već 200 do 300 godina stare kuće pomalo rijetkost, pa kad se i pričinja, da je pred nama koji stariji dio kojeća grada, pokazuje ispitivanje, da je to prividno, da